

MAŁGORZATA BOJAŃCZYK
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

KONTROLA KORZYSTANIA ZE ŚRODKÓW UNIJNYCH KIEROWANYCH NA ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

1. Wstęp

„Wyrównanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich” jest jednym z sześciu celów horyzontalnych zapisanych w Narodowej Strategii Spójności - dokumencie strategicznym określającym priorytety i obszary wykorzystania oraz system wdrażania funduszy unijnych w Polsce w latach 2007- 2013. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) jest głównym instrumentem polityki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce a współfinansowane z niego działania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013) odgrywają szczególną rolę w procesach rozwojowych obszarów wiejskich. Mając na uwadze fakt, że obszary wiejskie w Polsce stanowią 93, 2% powierzchni kraju można bez wątpienia stwierdzić, iż właściwe zarządzanie i wdrożenie PROW 2007-2013 jest priorytetem. Należyte wydatkowanie otrzymanych środków związane jest ściśle z koniecznością kontroli w jednostkach uczestniczących we wdrażaniu funduszy unijnych. Niespełnienie tego warunku może skutkować zwrotem do kasy unijnej zainwestowanych środków, nie tylko w kwocie nominalnej, ale powiększonej o odsetki.

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie tematu kontroli oraz pokazanie, jak ważną rolę pełni określenie ram odpowiedniego systemu działań kontrolnych stanowiących zapewnienie prawidłowego zarządzania i wdrażania funduszy unijnych, na przykładzie PROW 2007-2013.

Artykuł ma charakter informacyjny.

2. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013

PROW 2007-2013 jest dokumentem określającym cele, priorytety i zasady wspierania rozwoju obszarów wiejskich zgodnie ze strategicznym podejściem Unii Europejskiej. Program ten realizowany jest horyzontalnie w całym kraju, uwzględniając zróżnicowanie regionalne. W realizację PROW 2007-2013 bezpośrednio zaangażowane są instytucja zarządzająca oraz agencja płatnicza, przy czym mogą one powierzyć wykonywanie swoich zadań innym podmiotom, jako zadania delegowane. PROW 2007-2013 wdrażany jest przez 18 podmiotów wdrażających, tj. Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, 16 samorządów województw, Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) oraz Agencję Rynku Rolnego (ARR). ARiMR jest jednocześnie agencją płatniczą. Rolę instytucji zarządzającej pełni Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Nadzór nad agencją płatniczą sprawuje Minister Finansów.

Podstawą realizacji PROW 2007-2013 są działania w ramach czterech osi, których realizacja odzwierciedla priorytetowe kierunki rozwoju obszarów wiejskich Polski.

Oś 1 - Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego, koncentruje się na zapewnieniu odpowiednich instrumentów wsparcia i poniesieniu nakładów finansowych na pokrycie kosztów dostosowujących gospodarstwa rolne do rosnących wymagań wspólnotowych (w tym związanych z ochroną środowiska) oraz wzmożonej presji konkurencyjnej ze strony producentów z innych krajów unijnych oraz krajów trzecich. Na ten cel zostały zaplanowane działania wspierające proces restrukturyzacji gospodarstw rolnych i wzmocnienie kapitału rzeczowego, przy możliwości ograniczenia wsparcia dla gospodarstw największych. Ponadto cel ma zapewnić poprawę konkurencyjności Rolnictwa, przemysłu spożywczego, kreowanie wartości podstawowej produkcji rolnej, wsparcie w zakresie zdobywania wykształcenia i podnoszenia kwalifikacji oraz przyspieszyć przekształcenia strukturalne.

Oś 2 - Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich - koncentruje się na bezpośrednich działaniach związanych z odpowiednimi praktykami rolniczymi w obrębie gospodarstwa, takimi jak promowanie zrównoważonego sposobu gospodarowania, odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód, kształtowanie struktury krajobrazu, przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo.

Oś 3 - Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej łączy się zarówno z podstawowymi kierunkami rozwoju ekonomicznego i społecznego gospodarstw rolnych poprzez wzmocnienie potencjału ekonomicznego, restrukturyzację i modernizację, jak i z dobrymi warunkami do

życia pod względem jakości środowiska i krajobrazu, infrastruktury społecznej i technicznej. Instrumenty dostępne w ramach Osi 3 uzupełniają priorytety zdefiniowane w ramach pierwszych dwóch osi i w sposób synergiczny mogą pozytywnie oddziaływać na mieszkańców obszarów wiejskich.

Oś 4 – Leader jest podejściem przekrojowym, umożliwiającym realizowanie i wdrażanie celów przede wszystkim Osi 3. Celem Osi 4 jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi, zwiększenie potencjału zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja.

PROW 2007-2013 oprócz działań wymienionych powyżej, obejmuje również pomoc techniczną, w ramach której finansowana jest działalność dotycząca przygotowania, zarządzania, monitorowania, oceny, informowania i kontroli Programu [PROW 2007-2013].

Kwota przeznaczona na działania wynosi 17 232 484 107 euro środków publicznych, z czego wkład unijny wynosi 13 230 038 156 euro. Dodatkowo Polska na realizację tzw. „nowych wyzwań” otrzymała ze środków unijnych blisko 170 mln euro, z czego ok. 59, 11 mln euro postanowiono przeznaczyć na poprawę dostępu do szerokopasmowego Internetu, ok. 66 mln euro na inwestycje dotyczące produkcji mleka, ok. 33, 78 mln euro na inwestycje z zakresu gospodarki wodnej ukierunkowanej na retencję wodną oraz 10 mln euro na ochronę różnorodności biologicznej.

Od początku realizacji PROW 2007-2013 wg stanu na 12 października 2012 r. w ramach wszystkich działań zostało złożonych 5 458 166 wniosków o przyznanie pomocy (w tym w ramach ONW złożono 4 456 084 wnioski). Liczba zawartych umów lub wydanych decyzji wyniosła 4 867 917. Poziom kontraktacji środków wynosi ponad 82,49 % budżetu PROW 2007- 2013.

W ramach PROW 2007-2013 na rzecz beneficjentów zrealizowano płatności na kwotę 38,29 mld zł, co stanowi 53,04 % alokacji środków EFRROW przeznaczonych na realizację PROW 2007-2013.

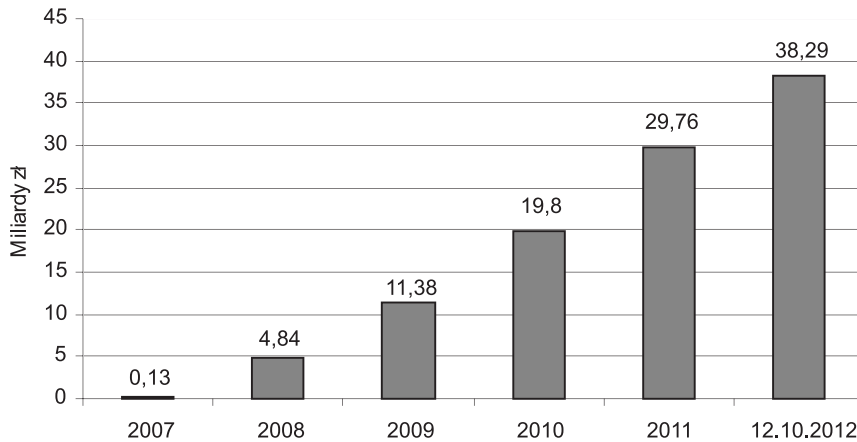
Biorąc pod uwagę strukturę płatności w podziale na poszczególne działania wdrażane w ramach PROW 2007-2013, największe kwoty płatności przeznaczone zostały na działania:

- „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)” (około 17,68% wszystkich zrealizowanych płatności),
- „Renty strukturalne” (około 16,79%),
- „Modernizacja gospodarstw rolnych” (około 15,23%)
- „Program rolnośrodowiskowy” (około 12,93%).

Szacowany transfer środków publicznych PROW 2007-2013 do poszczególnych województw przedstawia wykres 2.

Wykres 1

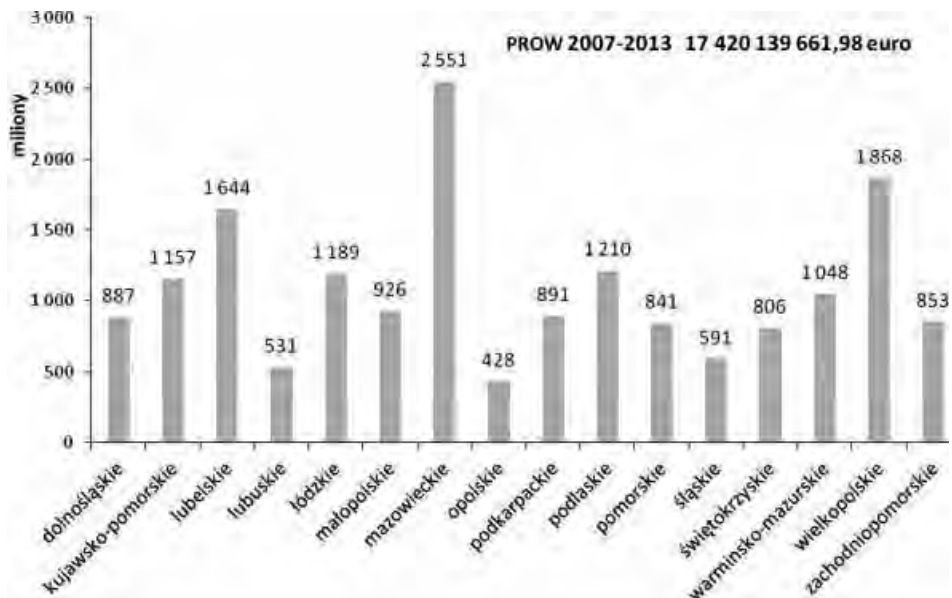
Zrealizowane płatności ze środków publicznych PROW 2007-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji z realizacji PROW 2007-2013.

Wykres 2

Szacowany transfer środków publicznych PROW 2007-2013

Źródło: Informacja na temat realizacji PROW 2007-2013, wg stanu na 15 czerwca 2012 r., str. 8.

Powyższe dane wskazują systematyczny wzrost realizacji płatności w poszczególnych latach. Mając na uwadze fakt, że środki w ramach PROW 2007-2013 mogą być wydatkowane do końca 2015 r., nie istnieje obecnie zagrożenie niewykorzystania środków. Ponadto instytucja zarządzająca PROW 2007-2013 podejmuje cały czas kroki zmierzające do jak najlepszego wykorzystania środków pozostających jeszcze do zakontraktowania. Przykładem jest ostatnia zmiana rozporządzenia w sprawie podziału środków PROW 2007-2013, gdzie określone zostały limity przyznania pomocy projektom z zakresu infrastruktury szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich, a także limity na dodatkowy zakres obejmujący inwestycje dotyczące budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia targowisk, czy na inwestycje z zakresu gospodarki wodnej. Dodatkowo w celu właściwego zarządzania finansowego w ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” limity zostały uchylone. W przypadku działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” w związku z niewykorzystaniem limitu środków w województwie podkarpackim w odniesieniu do naboru w 2011 r., przyznany został limit dla tego województwa dla naboru planowanego w 2012 roku. Ponadto zamiast określania konkretnej daty kursów wymiany euro na złote, instytucje przyznające pomoc, przed jej przyznaniem, dokonywać będą wyliczania wysokości środków pozostających jeszcze do zakontraktowania. [PROWięści sierpień 2012, str. 9].

3. System kontroli w ramach PROW 2007-2013

Kontrola w znaczeniu funkcjonalnym oznacza badanie lub przegląd polegający na ustaleniu stanu faktycznego, porównaniu go ze stanem wymaganym/pożądanym oraz dokonanie jego oceny. Rozpatrywana jest w następujących aspektach:

- podmiotu przeprowadzającego (wewnętrzna, zewnętrzna),
- czasu przeprowadzenia (kontrola ex ante, kontrola ex post, kontrola w trakcie),
- badanego obszaru (kontrola finansowa, kontrola wykonania zadań).

Ponadto w znaczeniu zarządczym jest to przyjęty system zarządzania (procedury, instrukcje, zasady, mechanizmy) służący do uzyskania racjonalnej pewności, że cele zarządzania zostaną osiągnięte. Proces, dzięki któremu zarządza się określonymi działaniami [Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej 2005, str.20].

Mechanizmy kontrolne w ramach PROW 2007-2013 oparte są głównie na kontroli prawidłowości, tj. zgodności z przepisami prawa i dokumentami wyznaczającymi kierunki działalności (programy) [Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej 2005, str. 21], jak również pod wzglę-

dem legalności, rzetelności oraz wykonywania zadań pod względem wydajności i skuteczności.

Z punktu widzenia prawa, ocenie i porównaniu podlega legalność podejmowanych działań, ustalenie nieprawidłowości oraz przekazanie wyników w formie wniosków i zaleceń do uprawnionego organu) [Trocki, Gruczy 2007, str. 226].

Instytucja zarządzająca PROW 2007-2013 sprawuje nadzór nad podmiotami wdrażającymi, w zakresie wykonywanych przez te podmioty zadań delegowanych, pod względem wykonywania tych zadań zgodnie z przepisami prawa i programem oraz pod względem efektywności wdrażania PROW 2007-2013 oraz zapewnienia prawidłowego wykonywania przez agencję płatniczą jej zadań. W ramach ww. nadzoru nad podmiotami wdrażającymi, instytucja zarządzająca przeprowadza kontrole planowe oraz doraźne.

Podstawę prawną do przeprowadzania kontroli w podmiotach wdrażających w zakresie wykonywania przez te podmioty zadań instytucji zarządzającej stanowi art. 7 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW. Planowanie, przygotowanie i przeprowadzenie kontroli odbywa się zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 sierpnia 2007 r. w sprawie szczegółowego sposobu sprawowania nadzoru nad podmiotami, które wykonują jako delegowane zadania instytucji zarządzającej w ramach PROW 2007-2013 oraz zarządzeń wewnętrznych obowiązujących w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Kontrola przeprowadzana w ramach nadzoru nad podmiotami wdrażającymi polega na sprawdzeniu prawidłowości i terminowości wykonywania zadań, przestrzegania wytycznych i poleceń wydanych przez instytucję zarządzającą, przestrzegania przyjętych przez podmioty wdrażające procedur wdrażania PROW 2007-2013, zgodności tych procedur z obowiązującymi przepisami prawa, efektywności i skuteczności wdrażania poszczególnych działań oraz wykonania zaleceń pokontrolnych.

System kontroli w ramach PROW 2007-2013 oparty jest również o „Standardy kontroli w administracji rządowej”. Standardy te stosowane są jako dobra praktyka, gdyż stosowanie ich nie wynika bezpośrednio z przepisów dla PROW 2007-2013.

W rozporządzeniu o nadzorze uregulowane są zagadnienia dotyczące kontroli, aby zarówno kontrolującym jak i jednostkom kontrolowanym jasno określić ich prawa i obowiązki związane z przeprowadzaniem kontroli.

Wyniki przeprowadzonych kontroli wskazują na to, czy podmioty wdrażające we właściwy sposób wykonują delegowane im zadania i pozwalają instytucji zarządzającej na podjęcie właściwych działań w przypadku stwierdzonych nieprawidłowości. Natomiast przeprowadzenie przedmiotowych kontroli zgodnie

z przepisami prawa zapewnia prawidłowość, skuteczność i efektywność zarządzania PROW 2007-2013. Powyższe jest szczególnie istotne z uwagi na treść art. 75 rozporządzenia Rady 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez EFRROW. Zgodnie z tym przepisem, w przypadku delegowania zadań innemu podmiotowi instytucja zarządzająca zachowuje pełną odpowiedzialność za skuteczność i prawidłowość zarządzania i wykonywania tych zadań.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi może ponadto przeprowadzać kontrole i wydawać wiążące wytyczne w zakresie wykonania przez samorządy województw zadań związanych z dokonywaniem wyboru lokalnej grupy działania do realizacji lokalnej strategii rozwoju, realizowanego w ramach osi Leader. Szczegółowy sposób przeprowadzania tych kontroli określają przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 maja 2009 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzania kontroli w zakresie wykonywania przez samorząd województwa zadań związanych z dokonywaniem wyboru lokalnej grupy działania do realizacji lokalnej strategii rozwoju.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi sprawuje również nadzór nad Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie wykonywania zadań związanych z wdrażaniem pomocy technicznej, w tym przyznawaniem tej pomocy, pod względem wykonywania tych zadań zgodnie z przepisami prawa i programem oraz pod względem efektywności wdrażania programu oraz zapewnienia prawidłowego wykonywania przez agencję płatniczą jej zadań.

Podstawę prawną sprawowania nadzoru stanowi art. 7 ust. 1 pkt 2 ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich. Szczegółowy sposób sprawowania nadzoru nad Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa określa rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 października 2009 r. w sprawie szczegółowego sposobu sprawowania nadzoru nad Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zakresie wykonywania zadań związanych z wdrażaniem pomocy technicznej.

Zakres zadań instytucji zarządzającej w odniesieniu do wdrażania poszczególnych działań PROW 2007-2013, jest odmienny od zakresu zadań agencji płatniczej, co wynika z przepisów unijnych. Jednakże są one ze sobą bezpośrednio związane i zadania agencji płatniczej stanowią kontynuację zadań instytucji zarządzającej. Instytucja zarządzająca odpowiada za prowadzenie postępowań w sprawach o przyznanie pomocy finansowej, w tym kontrole administracyjne wniosków o przyznanie pomocy i zawieranie umów lub wydawanie decyzji przyznających pomoc, a agencja płatnicza odpowiada za prowadzenie postępowań w sprawach wypłaty tej pomocy, w tym kontrole administracyjne wniosków o płatność, oraz przeprowadzanie kontroli na miejscu.

Zadania instytucji zarządzającej jak i zadania agencji płatniczej zostały delegowane do tych samych podmiotów. Agencja płatnicza może przeprowadzać kontrole podmiotów wdrażających, tj. FAPA, Agencji Rynku Rolnego i Samorządów Województw, w zakresie wykonywanych przez te podmioty zadań instytucji zarządzającej oraz żądać przedstawienia informacji, udostępnienia lub przekazywania dokumentów w zakresie określonym w art. 75 ust. 1 lit. h rozporządzenia nr 1698/2005, zgodnie z którym instytucja zarządzająca odpowiada za zapewnienie, że agencja płatnicza otrzymuje wszystkie niezbędne informacje, w szczególności dotyczące stosowanych procedur oraz wszelkich przeprowadzanych kontroli w odniesieniu do operacji wybranych do finansowania, przed zezwoleniem na płatność.

Podstawę prawną przeprowadzania kontroli przez agencję płatniczą stanowi art. 8 ust. 1 ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich. Warunki i sposób przeprowadzania kontroli określają przepisy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 marca 2009 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania przez agencje płatniczą kontroli niektórych podmiotów wdrażających w zakresie wykonywania przez te podmioty zadań delegowanych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Kontrola przeprowadzana w podmiotach wdrażających w zakresie zadań instytucji zarządzającej polega na sprawdzeniu prawidłowości i terminowości wykonywania zadań delegowanych, przestrzegania przyjętych przez podmioty wdrażające procedur wdrażania, wykonywania zaleceń pokontrolnych.

Agencja płatnicza może przeprowadzać również kontrole w zakresie delegowania swoich zadań, na podstawie umów zawartych przez agencję płatniczą z podmiotami wdrażającymi. Kontrole takie mogą dotyczyć prawidłowości i terminowości wykonywania zadań delegowanych w zakresie wdrażania działań, przestrzegania wytycznych i zaleceń, przestrzegania przyjętych przez podmioty wdrażające procedur wdrażania czy wykonywania zaleceń pokontrolnych.

W ramach funkcjonowania systemu kontrolnego przeprowadzane są kontrole beneficjentów w ramach kontroli administracyjnej wniosków o przyznanie pomocy i wniosków o płatność. Kontrole powyższe przeprowadzane są przez instytucje wdrażające. Kontrole te obejmują wszystkie elementy, których kontrola za pomocą środków administracyjnych jest możliwa i stosowna.

Ponadto na etapie wniosków o przyznanie pomocy oraz wniosków o płatność przeprowadzane są kontrole krzyżowe, które mają na celu wykrywanie i eliminowanie podwójnego finansowania operacji z różnych źródeł krajowych lub wspólnotowych, z wyjątkiem przewidzianych prawem dla danego działania.. Kontrole krzyżowe dotyczą wydatków rozliczanych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013, PROW 2007-2013, Programu Operacyjnego Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013, jak również poprzedniej perspektywy finansowej 2004-2006.

W przypadku operacji inwestycyjnych przeprowadzane są wizytacje w miejscu oraz kontrole na miejscu. Kontrole te przeprowadzane są przez podmioty wdrażające, agencję płatniczą oraz jednostki organizacyjne, którym agencja płatnicza oraz podmioty wdrażające powierzyły ich przeprowadzenie. Podstawę prawną przeprowadzenia wizytacji i kontroli, o których mowa wyżej są przepisy ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich oraz umowy o przyznanie pomocy zawarte pomiędzy podmiotem wykonującym jako delegowane zadania instytucji zarządzającej i agencji płatniczej, a beneficjentami, w trybie określonym w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 sierpnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przeprowadzania kontroli na miejscu i wizytacji w miejscu w ramach PROW 2007–2013.

Warunki, jakie powinny spełniać jednostki organizacyjne, którym agencja płatnicza oraz podmioty wdrażające mogą powierzyć przeprowadzanie kontroli na miejscu lub wizytacji w miejscu, określają przepisy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 maja 2007 r. w sprawie warunków, jakie powinny spełniać jednostki organizacyjne, którym można powierzyć wykonywanie czynności kontrolnych w ramach PROW 2007–2013.

Należy również dodać, że ogromnym wsparciem systemu są kontrole przeprowadzane przez państwowe i unijne służby kontrolne, np.: Najwyższą Izbę Kontroli, Urzędy Kontroli Skarbowej, Urząd Zamówień Publicznych czy Europejski Trybunał Obrachunkowy.

4. Wnioski końcowe

System kontroli dla PROW 2007-2013 jest systemem zbudowanym ściśle według określonych przez Unię wytycznych oraz dostosowanym do polskich regulacji prawnych. Z punktu widzenia zarządzania i wdrażania PROW 2007-2013 system ten wydaje się być efektywny i skuteczny. Stanowi on jednolitą płaszczyznę odniesienia dla planowania i prowadzenia kontroli, oceny wyników oraz monitorowania wdrożenia zaleceń pokontrolnych, tak aby uniknąć w przyszłości ryzyka wystąpienia analogicznych nieprawidłowości. Na chwilę obecną nie wystąpiły poważniejsze utrudnienia przy wdrażaniu mechanizmów kontrolnych. Jednakże ostatecznie ocenić go będzie można po zakończeniu PROW 2007-2013. Ocena taka i jej wyniki mogłyby być dodatkowo wytyczną jak zbudować mechanizmy kontrolne związane z przyszłym programem, w ramach którego realizowana będzie polityka rozwoju obszarów wiejskich. Należy również podkreślić, że właściwe wydatkowanie środków unijnych na rozwój obszarów wiejskich jest szansą na poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa na arenie światowej oraz skuteczną realizację wyzwań stawianych wobec obszarów wiejskich.

LITERATURA

1. Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej (Wydawnictwo: Najwyższa Izba Kontroli, lipiec 2005).
2. Narodowe Strategiczne Ramy odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie - Narodowa Strategia Spójności. (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007 r.).
3. Ogólna informacja o stanie realizacji poszczególnych działań w ramach PROW 2007-2013 wg stanu na dzień 15 czerwca 2012 r.
4. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.
5. PROWieści, sierpień 2012 r.
6. Roczne sprawozdania z realizacji PROW 2007-2013 (lata 2007-2011).
7. Rozporządzenie Komisji (UE) nr 65/2011 z dnia 27 stycznia 2011 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w odniesieniu do wprowadzenia procedur kontroli oraz do zasady wzajemnej zgodności w zakresie środków wsparcia rozwoju obszarów wiejskich (Dz. Urz. UE L 25 z 28.01.2011, str.8 i DZ. Urz. UE L 48 z 21.02.2012 r., str. 7).
8. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 maja 2007 r. w sprawie warunków, jakie powinny spełniać jednostki organizacyjne, którym można powierzyć wykonywanie czynności kontrolnych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz. U. Nr 101, poz. 685, z późn. zm.).
9. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 sierpnia 2007 r. w sprawie szczegółowego sposobu sprawowania nadzoru nad podmiotami, które wykonują jako delegowane zadania instytucji zarządzającej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz. U. Nr 163, poz. 1160, z późn. zm.).
10. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 sierpnia 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przeprowadzania kontroli na miejscu i wizytacji w miejscu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz. U. Nr 168, poz. 1181, z późn. zm.).
11. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 sierpnia 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu zadań instytucji zarządzającej wykonywanych przez niektóre podmioty jako zadania delegowane oraz sposobu ich wykonywania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz. U. Nr 150, poz. 1067, z późn. zm.).
12. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277 z 21.10.2005, str. 1, z późn. zm.).
13. Trocki Michał, Gruczy Bartosz (red.): Zarządzanie projektem europejskim. Wyd. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa 2007.
14. Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. Nr 64, poz. 427, z późn. zm.).
15. Zbiorcze sprawozdanie bieżące tygodniowe z realizacji PROW 2007-2013 (stan na 12.10.2012 r).